

ACHTER DE VOORDEUR IN HAVELTERMADE

**Een onderzoek naar sociale verbondenheid
en bewonersparticipatie in de wijk**

Achter de voordeur in Haveltermade

Een onderzoek naar sociale verbondenheid en bewonersparticipatie in de wijk.

Auteurs:	Marlous Rosegaar Gerald van der Sleen
Datum:	12 juni 2017
In opdracht van:	Wijkplatform Haveltermade
Contactpersoon:	De heer H. den Toom (gemeente Meppel)
Mogelijk gemaakt dankzij:	Truus Hooft Jan Jansen Jan Ottens Andor Smeele Henk Timmer Mary de Wit
en:	Hayat El Mahjoubi (Welzijn MensenWerk) Frank Habes (Stagiair Welzijn MensenWerk)
Productie:	Designstudio Brand95

Samenvatting

De wijk Haveltermade is met haar 87 hectare één van de grootste wijken van Meppel. Deze vroeg-naoorlogse wijk heeft zich ten tijde van het wijkontwikkelingsplan (WOP) getransformeerd naar een steeds aantrekkelijker woonmilieu. Naast de fysieke veranderingen kwam er met het WOP ook aandacht voor de sociale ontwikkeling van de wijk. In 1997 werd het Wijkplatform Haveltermade opgericht, waar gemiddeld twintig bewoners zitting nemen om zaken die de wijk aangaan bespreekbaar te maken en mee te praten over nieuwe ontwikkelingen.

In 2016 heeft de gemeente Meppel het Wijkplatform gevraagd een wijkanalyse uit te voeren. Het Wijkplatform heeft gekozen voor de thema's 'sociale verbondenheid' en 'participatie'. Het Wijkplatform wil graag het 'omzien naar elkaar' stimuleren, om zo onderlinge contacten tussen wijkbewoners tot stand te brengen. Voor het onderzoek is de volgende vraag geformuleerd:

In hoeverre beïnvloedt de sociale verbondenheid in Haveltermade het participatiegedrag van bewoners en hoe kan de deelname van bewoners in de wijk gestimuleerd worden?

Om deze vraag te beantwoorden, heeft het wijkanalyseteam een enquête uitgezet en interviews afgenomen met wijkbewoners. In totaal hebben 164 wijkbewoners de enquête ingevuld, waarvan 40 bewoners bereid waren deel te nemen aan een (groeps)interview. Zowel in de enquête als tijdens de interviews is wijkbewoners gevraagd hun mening te geven over de sociale contacten in de wijk en het doen van vrijwilligerswerk en/of deelname aan activiteiten in de wijk Haveltermade. Omdat de respons geen exacte afspiegeling vormt van de hele wijk, spreken we hier over 'respondenten' en niet in het algemeen over 'de bewoners van Haveltermade'.

De volgende bevindingen komen uit het onderzoek naar voren:

1. De sociale verbondenheid in Haveltermade stijgt langzaam (o.b.v. de Veiligheidsmonitor (2014) en het Burgerbelevingsonderzoek (2015)).
2. In Haveltermade leven de verschillende bevolkingsgroepen als het ware gescheiden. Nederlanders hebben weinig contact met Nederlanders met een migratieachtergrond.
3. De sociale contacten van de respondenten overstijgen veelal de wijk; burenccontacten zijn daarentegen heel hecht. De meest hechte sociale netwerken in Haveltermade bevinden zich op buurt- en straatniveau.
4. Het engagement (bereidheid van bewoners (hier: respondenten) om zich in te zetten voor de wijk) is beperkt. Het engagement wordt opgebracht door gemiddeld twintig Wijkplatformleden, waarvan ongeveer tien leden zeer actief zijn.
5. Al aanwezige sociale contacten in de wijk zijn voor veel respondenten een motivator om wel of niet actief te zijn in Haveltermade.
6. Respondenten die hebben aangegeven weinig of nooit te participeren, geven daarvoor verschillende redenen. Genoemd worden onder meer een slechte gezondheid, tijdgebrek of beperkte kennis. Cultuur speelt hier mogelijk ook een rol bij.
7. Alleenstaande respondenten (hier: vrouwen) ervaren een drempel om alleen naar wijkactiviteiten te gaan, zoals de wijkbarbecue of het stampottenbuffet.
8. Er zijn wijkbewoners die een zetje nodig hebben om zich te laten zien in de wijk, maar er zijn ook bewoners die zich nooit zullen inzetten voor de wijk.
9. Het Wijkplatform wil op zoek gaan naar alternatieve communicatiemethoden om ook andere wijkbewoners dan de gevestigde orde te bereiken.

De bevindingen zijn door het Wijkplatform uitgewerkt in een actielijst (Hoofdstuk 6).

Voorwoord

Namens het Wijkplatform Haveltermade presenteren we u met zekere mate van trots deze wijkanalyse. Een jaar geleden vroeg wijkregisseur Henk den Toom van de gemeente Meppel aan het Wijkplatform of wij ook belangstelling hadden om een wijkanalyse van de wijk Haveltermade te maken. Voorwaarde was wel dat wij dit initiatief zelf op moesten pakken en ook de professional mochten zoeken die ons hierbij zou ondersteunen. De gemeente zou de wijkanalyse financieren. Als Wijkplatform willen we altijd graag weten wat er in onze wijk gebeurt en of we onze wijkagenda ook nog moeten aanpassen. Dus met een werkgroep bestaande uit Wijkplatformleden en Hayat el Mahjoubi (sociaal werker Welzijn MensenWerk) hebben we hier onze schouders onder gezet. In Marlous Rosegaar (tevens wijkbewoonster) vonden wij de professional die ons kon ondersteunen. We hebben met onze wijkanalyse niet ingezet op groen en grijs, maar op de sociale verbondenheid. We vinden het in deze tijd van verandering ook belangrijk hoe men het wonen ervaart en of er nog voldoende onderlinge contacten zijn. 'Het omzien naar elkaar' is voor het Wijkplatform dan ook een belangrijk thema.

De wijk Haveltermade is enige jaren geleden door het wijkontwikkelingsplan (het WOP) behoorlijk op de schop gegaan en gegroeid van een wijk met een negatief imago naar een prachtige groene wijk.

Een aantal van u heeft meegedaan aan een door vrijwilligers verspreide enquête en sommigen van u zijn daarna persoonlijk door vrijwilligers geïnterviewd of hebben meegedaan aan een focusgroep. Met als resultaat deze prachtige wijkanalyse die ons laat zien hoe het met de sociale verbondenheid in de wijk Haveltermade gesteld is.

Wijkplatform Haveltermade

Inhoudsopgave

Samenvatting	II
Voorwoord	III
Inhoudsopgave	IV
Inleiding	1
1. Haveltermade: wijk in ontwikkeling	2
2. Sociale verbondenheid, interactie en participatie	4
3. Onderzoeksopzet	7
4. Resultaten	11
5. Conclusie en aanbevelingen	21
6. Actielijst	24
Nawoord	25
7. Literatuurlijst	26
8. Bijlagen	28

Inleiding

20 jaar WOP/Haveltermade' prijkt op de voorpagina van de jubileumuitgave van de 'Kijk op de Wijk'. De jubileumkrant toont in woord en beeld de rijke geschiedenis van één van de grootste wijken van Meppel; Haveltermade. Haveltermade is van oorsprong een vroeg-naoorlogse wijk die deels is verrezen ten tijde van de woningnood. Het grote tekort aan woningen vroeg destijds om snel handelen van de overheid. In rap tempo verrezen er wijken met relatief veel (semi)hoogbouw, om zoveel mogelijk mensen te kunnen huisvesten.

Deze noodzaak nam niet weg dat het ontwerp van de vroeg-naoorlogse wijk destijds als ideaalbeeld werd neergezet. De woningen waren van aanzienlijk betere kwaliteit dan de vooroorlogse woningen en het overvloedige groen werd als zeer aantrekkelijk beschouwd (Klaver, 2015, p. 28). Dit woonideaal is de afgelopen decennia sterk veranderd. Woningen in (semi)hoogbouwcomplexen worden vaak gebruikt als 'tussenwoning'; wanneer het inkomen het toelaat zijn bewoners geneigd te verhuizen naar een grotere woning (Clark & Dieleman, 1996; Van Beckhoven e.a., 2008).

Het wijkontwikkelingsplan (WOP) waarnaar de 'Kijk op de Wijk' verwijst, laat zien dat Haveltermade een enorme transformatie heeft doorgemaakt. Diverse woningen zijn gesloopt, gerenoveerd of hebben plaatsgemaakt voor nieuwbouw. Er is een nieuw winkelcentrum gebouwd aan de Johan van Oldebarneveltstraat en in 2008 is de openbare ruimte opnieuw ingericht. De fysieke structuur van Haveltermade kan niet meer enkel als typisch vroeg-naoorlogs worden aangemerkt (jubileumuitgave 'Kijk op de Wijk', 2016).

Ook op sociaal vlak is er de afgelopen jaren veel veranderd in Haveltermade. Met het wijkontwikkelingsplan is het Wijkplatform opgericht, waarin gemiddeld twintig bewoners uit de wijk zitting nemen. Sinds het ontstaan van het Wijkplatform worden er regelmatig activiteiten georganiseerd in de wijk en worden de wijkbewoners geïnformeerd via de 'Kijk op de Wijk'. Er zijn echter nog wat hobbels te nemen. Haveltermade kent voor Noord-Nederlandse begrippen een grote etnische diversiteit en beperkte sociaaleconomische status (Statusscores, 2014). Hoewel het woongenot door de wijkbewoners over het algemeen als positief wordt ervaren, benoemen eerder uitgevoerde onderzoeken de beperkte sociale verbondenheid in de wijk en de geringe participatie van bewoners. Hieruit rijst de vraag hoe ver de sociale verbondenheid in Haveltermade reikt en welke invloed de sociale verbondenheid en de aard van bewoners heeft op het kunnen en willen participeren in de wijk.

Het onderzoek beoogt een antwoord te geven op de volgende vraag:

In hoeverre beïnvloedt de sociale verbondenheid in Haveltermade het participatiegedrag van bewoners en hoe kan de deelname van bewoners in de wijk gestimuleerd worden?

In hoofdstuk 1 leest u hoe de wijk Haveltermade zich door de jaren heen ontwikkeld heeft, hoe het wijkontwikkelingsplan (WOP) hieraan heeft bijgedragen en hoe dit zich verhoudt tot leefbaarheid in vroeg-naoorlogse wijken zoals Haveltermade. In hoofdstuk 2 wordt weergegeven wat de term 'sociale verbondenheid' inhoudt en hoe dit samenhangt met interactie en participatie. Hoofdstuk 3 beschrijft de onderzoeksopzet met doelstelling, vraagstelling en de verantwoording van de gebruikte onderzoeksmethoden. In hoofdstuk 4 vindt u de resultaten van het veldwerk. Op basis van de resultaten zijn aanbevelingen geformuleerd voor het Wijkplatform Haveltermade en de gemeente Meppel.

Figuur 1: Noorderpark, typerend voor het groene karakter van Haveltermade (2017)

1. Haveltermade: wijk in ontwikkeling

1.1 *Introductie*

Met een oppervlakte van 87 hectare is de wijk Haveltermade één van de grootste van de stad Meppel (CBS Statline, 2015). De wijk telt 4.125 inwoners, verdeeld over 2.178 woningen (CBS Statline, 2015). Van de woningvoorraad is meer dan de helft (64,0%) een eengezinswoning (CBS Statline, 2015). Haveltermade is verzezen als vroeg-naoorlogse wijk, ten tijde van de woningnood in de jaren '50. Haveltermade ligt nabij het centrum van Meppel en is ruim opgezet. Typerend is het groene karakter van de wijk, met aan de noordzijde het Noorderpark (figuur 1) (jubileumuitgave 'Kijk op de Wijk', 2016). Desondanks wordt Haveltermade door het CBS als 'sterk stedelijk' getypeerd.

1.2 *Wijkontwikkelingsplan Haveltermade*

Het wijkontwikkelingsplan (WOP) van Haveltermade is een voortvloeisel uit de nota 'Stedelijke vernieuwing' (1996/1997). Deze nota gaf de prioriteit aan de herstructurering van de woningvoorraad en het differentiëren van de bevolkingssamenstelling: 'Voor een gezonde toekomst van de stad is een gedifferentieerde samenstelling van bevolking en woningvoorraad noodzakelijk. Waar in bepaalde wijken eenzijdigheid domineert of dreigt, kan door het vergroten van de gevarieerdheid van het woningbestand worden aangestuurd op kwaliteitsverhoging van het woon- en werkmilieu' (Nota Stedelijke vernieuwing, 1996/1997, p. 21). Deze ontwikkeling zien we terug in Haveltermade. Bij de uitvoer van het WOP zijn diverse woningen verbouwd, gesloopt of hebben plaatsgemaakt voor nieuwbouw. Deze ontwikkelingen gingen gepaard met een toenemende aandacht voor de sociale en economische ontwikkeling van wijken en buurten.

Deze trend zette zich in vanaf 1995 (Wittebrood & Van Dijk, 2007, p.16). Het is dan ook geen toeval dat in 1997 het eerste Wijkplatform van Meppel werd opgericht in Haveltermade.

Het uitgangspunt van de nota 'Stedelijke vernieuwing' is slechts beperkt houdbaar gebleken. Men ging er destijds vanuit dat een differentiatie van de woningvoorraad ook zou leiden tot sociale contacten tussen oude en nieuwe bewoners, Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond, jongeren en ouderen en huurders en kopers. Studies uit binnen- en buitenland wijzen uit dat in gemengde wijken nauwelijks sociale contacten bestaan tussen verschillende groepen mensen. Dit heeft onder andere te maken met divergerende leefstijlen en waarden en normen. Het is bovendien erg lastig om dergelijke sociale netwerken tot stand te brengen (Van Kempen & Bolt, 2012).

1.3 Leefbaarheid in vroeg-naoorlogse wijken

Vroeg-naoorlogse wijken kennen gemiddeld genomen meer leefbaarheidsproblemen dan andersoortige wijken (Van Beckhoven e.a., 2008; De Hart e.a., 2002; Leidelmeijer & Schulenberg, 2010). Dit heeft te maken met zowel fysieke als sociale kenmerken die deze wijken typeren.

De aanwezigheid van relatief veel (semi)hoogbouw en huurwoningen is niet bevorderlijk voor de sociale verbondenheid in een wijk (Leidelmeijer & Schulenberg, 2010). Bewoners van huurwoningen en (semi)hoogbouwcomplexen voelen zich gemiddeld minder verantwoordelijk voor hun leefomgeving dan andere wijkbewoners, zo blijkt uit onderzoek van onder andere Newman & Frank (1982) en Van Beckhoven e.a. (2008). Dit komt mede doordat bewoners minder contact hebben met burens en meer in anonimiteit leven (De Hart e.a., 2002). Hoewel Haveltermade nog steeds relatief veel (semi)hoogbouwcomplexen heeft (figuur 2), is de fysieke structuur ten tijde van het WOP sterk veranderd. Het is denkbaar dat de situatie in Haveltermade afwijkt van het algemene beeld, door de uitvoering van het WOP en de langdurige aanwezigheid van het Wijkplatform.

"Samen leven in één huizenblok, straat of buurt leidt zeker niet automatisch tot intensieve sociale contacten. Integendeel, mensen lijken elkaar te ontwijken. Ze leven gescheiden levens."

vrij vertaald naar
Van Kempen & Bolt, 2012, p. 448

Figuur 2: Semi-hoogbouw in Haveltermade

2. Sociale verbondenheid, interactie en participatie

2.1 Sociale verbondenheid

Sociale verbondenheid (ook wel sociale cohesie genoemd) is een belangrijk concept in het huidige sociale beleid. Er bestaan veel verschillende definities, waardoor het begrip op diverse manieren wordt geïnterpreteerd en geïmplementeerd. Voor dit onderzoek wordt de definitie van Bolt en Torrance (2005, p.15) gebruikt. Deze definitie onderscheidt drie verschillende dimensies van sociale verbondenheid; namelijk de mate van interactie tussen bewoners, de mate van gelijke normen en waarden en de identificatie van bewoners met de buurt (sense of place) (Bolt & Torrance, 2005, p. 15).

Om te weten te komen hoe de sociale verbondenheid zich verhoudt tot de mate van participatie in de wijk wordt met name gekeken naar de eerste twee dimensies (mate van interactie tussen bewoners en de mate van gelijke normen en waarden). Het gaat in dit onderzoek namelijk niet zozeer om de individuele identificatie met de wijk (sense of place), alswel om de manier waarop de wijkbewoners zich verhouden tot elkaar. De identificatie met de wijk wordt daarom gemeten in collectief verband. De drie dimensies kunnen bovendien los van elkaar bestaan. Het is mogelijk dat men zich niet identificeert met de wijk terwijl men wel veel contact heeft met wijkgenoten (Bolt & Torrance, 2005, p. 17).

2.2 Woonomgeving en sociale interactie

De buurt of wijk vervult in steeds mindere mate een sociale functie voor bewoners. Klassieke netwerkstudies (zoals van Völker (1999) en Blokland-Potters (1998)) tonen aan dat het sociale netwerk van personen veelal de schaal van de wijk overstijgt. Slechts 10,0% van alle sociale contacten wordt gevormd uit burenelaties (Völker, 1999). Na de ontzuiling en mede dankzij de toegenomen economische ontwikkeling en de digitalisering is de familiariteit met de buurt afgenomen (Blokland-Potters, 1998). Dit beperkt zich niet tot de stedelijke context; ook in dorpen staat de sociale verbondenheid onder druk (Vermeij & Steenbekkers, 2015). Vermeij & Steenbekkers (2015, p.7) noemen dit een verschuiving van 'sociale binding' naar 'landschappelijke binding'; sociale interactie wordt steeds minder belangrijk, terwijl de leefomgeving als fysieke woonplaats steeds belangrijker wordt.

In hoeverre er sprake is van sociale verbondenheid, wordt mede bepaald door het 'sociaal kapitaal' dat aanwezig is in een wijk. Hanna e.a. (2009, p. 45) beschrijven sociaal kapitaal treffend als 'the features of social organisation, such as trust, cultural norms and networks by which communities facilitate action or simply keep themselves going'. Juist het vermogen van bewoners om zichzelf te organiseren en de al dan niet aanwezige gedeelde normen en waarden zijn van groot belang voor het sociaal kapitaal (individueel) en daarmee de sociale verbondenheid (collectief) in een wijk.

2.3 Participatie

De samenstelling in een wijk is bepalend voor de manier waarop bewoners bereid zijn te participeren.

Burgerparticipatie is gestoeld op drie pijlers: engagement, recruitment en resources

(Houwelingen e.a., 2014, p. 49). Engagement staat voor de politieke en maatschappelijke betrokkenheid en de mate waarin men het gevoel heeft hieraan een bijdrage te kunnen leveren. Recruitment heeft betrekking op de al dan niet aanwezige (in)formele sociale contacten tussen mensen, hetgeen refereert aan het belang van sociale verbondenheid en de aanwezigheid van sociaal kapitaal. Resources betreffen de middelen die het mogelijk maken voor bewoners om te participeren (Houwelingen e.a., 2014, p. 49).

Het onderzoek van Houwelingen e.a. (2014) toont aan dat persoonlijke kenmerken bepalend zijn voor de participatiegraad. Ouderen participeren gemiddeld genomen minder dan bewoners van middelbare leeftijd, mannen zetten zich meer in voor de buurt terwijl vrouwen vaker informele hulp verlenen (zoals mantelzorg). Inkomen heeft geen effect op de participatiegraad in tegenstelling tot opleidingsniveau. Hoger opgeleiden participeren gemiddeld genomen vaker dan lager opgeleiden. Nederlanders met een migratieachtergrond zijn slechts in beperkte mate actief. Met name niet-westerse bevolkingsgroepen participeren nauwelijks. Autochtonen zetten zich gemiddeld twee keer vaker in als vrijwilliger dan Antillianen en Surinamers en participeren bijna drie keer meer dan bewoners met een Turkse en Marrokaanse achtergrond (Houwelingen e.a., 2014).

“Ook zijn het vooral autochtonen die actief zijn bij een wijk- of buurtvereniging”

Houwelingen e.a., 2014, p.52

3. Onderzoeksopzet

3.1 Introductie

De gemeente Meppel heeft de afgelopen jaren diverse onderzoeken laten uitvoeren, zoals het Burgerbelevingsonderzoek (Britt & Atalay, 2015), de Veiligheidsmonitor (Visser & Ten Doeschot, 2014) en de wijkscan Haveltermade en Watertoren, uitgevoerd door de gemeente zelf. Het Burgerbelevingsonderzoek en de Veiligheidsmonitor zijn op gemeentelijke schaal uitgevoerd. De wijkscan beperkt zich tot de wijk Haveltermade en Watertorenbuurt. Met name het Burgerbelevingsonderzoek raakt aan de onderzoeksvragen die in de wijkanalyse aan de orde komen. De resultaten van het Burgerbelevingsonderzoek zijn echter beperkt bruikbaar voor de wijk Haveltermade. In de eerste plaats omdat de wijk cijfermatig wordt gecombineerd met de Watertorenbuurt. In de tweede plaats omdat de bijbehorende enquête destijds door 'slechts' 129 bewoners is ingevuld. Qua respons is de Veiligheidsmonitor uit 2014 meer betrouwbaar: in totaal hebben 203 bewoners van Haveltermade, Watertorenbuurt en Industrierrein-Noord deelgenomen aan dit onderzoek. Ook hier wordt de validiteit van de verkregen resultaten beperkt door het samennemen van één wijk en twee buurten. Dit onderzoek richt zich enkel op de wijk Haveltermade.

3.2 Doelstelling

Het uitvoeren van de wijkanalyse heeft twee doelen. Allereerst beoogt de wijkanalyse nieuwe inzichten te verschaffen voor de wijk Haveltermade. Het zwaartepunt ligt hierbij op de sociale verbondenheid in de wijk en het participatiegedrag van bewoners. In de tweede plaats draagt het uitvoeren van de wijkanalyse bij aan de interactie tussen bewoners, omdat bewoners uit het Wijkplatform als onderzoeker deelnemen gedurende het volledige onderzoekstraject. Een unieke samenwerking tussen overheid, bewoners en markt, waarbij het Wijkplatform Haveltermade fungeert als opdrachtgever én uitvoerder.

3.3 Vraagstelling

Bij het vaststellen van de vraagstelling, heeft Rosegaar omgevingsmanagement de bewoners de volgende vraag gesteld: wat wilt u écht te weten komen over Haveltermade? Thema's als 'omzien naar elkaar' en 'deelname aan activiteiten' bleken steeds opnieuw vragen op te werpen bij de bewoners. Deze thema's zijn vertaald naar de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre beïnvloedt de sociale verbondenheid in Haveltermade het participatiegedrag van bewoners en hoe kan de deelname van bewoners in de wijk gestimuleerd worden?

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. In hoeverre verklaren individuele kenmerken van bewoners de sociale verbondenheid in Haveltermade?
2. In hoeverre verklaren individuele kenmerken van bewoners het participatiegedrag van bewoners in Haveltermade?
3. Bestaat er een verband tussen de sociale verbondenheid in Haveltermade en het participatiegedrag van bewoners?
4. Op welke manieren kan de sociale verbondenheid en het participatiegedrag in Haveltermade worden gestimuleerd?

3.4 Methoden

Zowel in het Burgerbelevingsonderzoek (2015) als in de Veiligheidsmonitor (2014) is een meetschaal voor sociale verbondenheid opgenomen. Het Burgerbelevingsonderzoek (2015, p. 29) heeft de sociale verbondenheid gemeten aan de hand van vier stellingen:

1. De mensen in mijn buurt kennen elkaar nauwelijks.
2. De mensen in deze buurt gaan op een prettige manier met elkaar om.
3. Ik woon in een gezellige buurt, waar mensen elkaar helpen en samen dingen doen.
4. Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen.

De sociale verbondenheid wordt hier gemeten op basis van de onderlinge relaties tussen bewoners. Stelling 3 kan de validiteit van de meetschaal aantasten omdat deze is opgebouwd uit twee aparte constructen (gezelligheid buurt en hulpbereidheid van bewoners). Uit het Burgerbelevingsonderzoek komt niet naar voren in hoeverre de stellingen tezamen hetzelfde construct (sociale verbondenheid) meten.

De veiligheidsmonitor (2014, p. 7) hanteert zes stellingen die wederom gericht zijn op de interactie tussen bewoners:

1. De mensen in de buurt kennen elkaar nauwelijks.
2. De mensen in de buurt gaan op een prettige manier met elkaar om.
3. Ik woon in een gezellige buurt waar mensen elkaar helpen en dingen samen doen.
4. Ik voel me thuis bij de mensen die in de buurt wonen.
5. Ik heb veel contact met andere buurtbewoners.
6. Ik ben tevreden over de bevolkingssamenstelling in de buurt.

Opnieuw is een samengestelde stelling opgenomen (stelling 3), wat mogelijk de validiteit van de meetschaal aantast. Alleen stelling 1 tot en met 4 zijn opgenomen in de meetschaal voor sociale verbondenheid (Visser & Ten Doeschot, 2014, p. 7). Dit maakt de gehanteerde meetschalen van het Burgerbelevingsonderzoek (2015) en de Veiligheidsmonitor (2014) nagenoeg identiek.

Op een schaal van 0 tot 10 (waarbij 0 = geen sociale verbondenheid en 10 = perfecte sociale verbondenheid) scoren Haveltermade en Watertorenbuurt gezamenlijk 5.8 bij de Veiligheidsmonitor (Visser & Ten Doeschot, 2014, p. 8) en een 6.0 binnen het Burgerbelevingsonderzoek (Britt & Atalay, 2015, p. 29). Dit houdt in dat het indicatieve cijfer voor sociale verbondenheid binnen twee jaar met 0.2 punten is gestegen.

Bolt & Torrance (2005) stellen dat sociale verbondenheid uit meer dimensies bestaat dan enkel de interactie tussen mensen. Het gaat ook om al dan niet gelijkgerichte normen en waarden en de mate waarin bewoners zich met hun omgeving identificeren (Bolt & Torrance, 2005, p. 15). De onderzoekers geven aan dat 'de identificatie met de buurt ingegeven kan worden door de wens om de eigen individuele leefstijl tot uitdrukking te brengen, maar ook door de beleving deel uit te maken van een collectief' (Bolt & Torrance, 2005, p. 60). Dit betekent dat de daadwerkelijke contacten tussen bewoners los kunnen staan van de sociale verbondenheid die wijkbewoners ervaren (Bolt & Torrance, 2005). Juist deze vorm van sociale verbondenheid is een interessant thema voor Haveltermade. De resultaten in de wijkanalyse zijn gebaseerd op acht stellingen, die in eerder onderzoek zeer betrouwbaar zijn gebleken ten aanzien van het gemeten construct (sociale verbondenheid):

1. Ik voel me thuis in Haveltermade.
2. De meeste mensen in Haveltermade zijn wel te vertrouwen.
3. In Haveltermade komen we voor elkaar op.
4. In Haveltermade leven de mensen teveel langs elkaar heen.
5. Ik ben gehecht aan Haveltermade.
6. Ik vind Haveltermade een gezellige wijk.
7. Ik doe regelmatig iets leuks met de burens.
8. Ik groet iedereen in de straat.

De betrouwbaarheid is gemeten met de toets Cronbach's alpha, welke een waarde heeft tussen de 0 en 1. Stellingen zijn voldoende consistent ten aanzien van het gemeten construct bij een Cronbach's α van $> 0,70$. De analyse van Bolt & Torrance (2005) laat een Cronbach's α zien van 0,83, wat een sterke interne consistentie veronderstelt.

Deze stellingen ondervangen naast de sociale interactie ook de derde dimensie van sociale verbondenheid; de identificatie met de wijk. De stellingen zijn samen met vragen over participatie en persoonskenmerken in een beknopte enquête voorgelegd aan de bewoners van Haveltermade (bijlage 1). De enquête is verspreid in een oplage van 2.400 stuks, waarbij elk huishouden één enquête heeft ontvangen. De enquête is eind november 2016 huis-aan-huis bezorgd, tegelijk met de wijkkrant 'Kijk op de Wijk'. Vanaf het bezorgmoment hebben bewoners ruim twee weken de tijd gekregen om de enquête in te leveren (tot 18 december 2016). Omdat de bewoners van Haveltermade de afgelopen jaren aan vrij veel onderzoeken hebben deelgenomen, werd als extra stimulans een geldbedrag van €50,00 verloot. Verspreid over de wijk zijn zes inleverpunten ingericht om het inleveren van de enquête zo gemakkelijk mogelijk te maken. Dit heeft geleid tot een respons van 6,8% (164 enquêtes).

In de enquête is aan bewoners gevraagd of zij deel wilden nemen aan een semi-gestructureerd interview. Van de 164 respondenten hebben 40 personen aangegeven dat zij hier aan wilden meewerken. Deze 40 personen zijn opgedeeld in drie groepen. Zestien personen zijn individueel geïnterviewd door de Wijkplatformleden (bijlage 2). Dertien personen hebben deelgenomen aan een groepsinterview (focusgroep), opgedeeld in twee groepen; één van acht en één van vijf personen (bijlage 3). De overige benaderde wijkbewoners (11) wilden bij nader inzien toch niet geïnterviewd worden of konden niet aanwezig zijn bij één van de focusgroepsessies. De (groeps)interviews hebben informatie opgeleverd met betrekking tot de tweede dimensie van sociale verbondenheid, zoals verwoord door Bolt & Torrance (2005, p. 15): 'de mate van gelijkgerichte opvattingen over de buurt.' Daarnaast hebben de interviews bijgedragen aan een verdere verdieping van de uitkomsten van de enquête.

4. Resultaten

4.1 Respons

In totaal hebben 164 wijkbewoners de enquête ingevuld. Op een totaal van 2.400 enquêtes is dit een respons van 6,8%. Het absolute aantal is groter dan 30; daarmee is de respons voldoende groot voor het uitvoeren van een statistische analyse. De respondenten zijn evenredig verdeeld over de wijk (figuur 3).

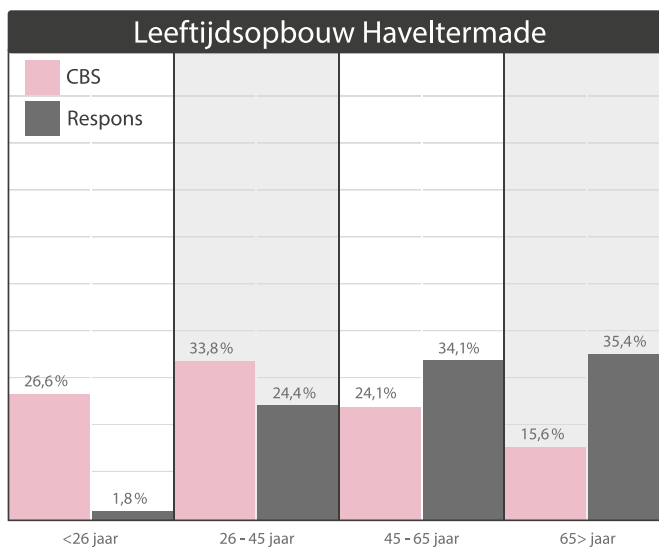
Figuur 3: Spreiding respondenten enquête Haveltermade

4.2 Profiel respondenten

Van de 164 respondenten zijn 60 personen man (36,6%) en 97 personen vrouw (59,1%). 7 personen hebben geen geslacht ingevuld. De verkregen respons is niet representatief voor het kenmerk 'geslacht'. De werkelijke man-vrouw verdeling is volgens het CBS nagenoeg gelijk; in 2015 woonden er 2015 mannen en 2110 vrouwen in Haveltermade (CBS Statline, 2015). De respons kent een oververtegenwoordiging van het aantal vrouwen ten opzichte van het aantal mannen.

Wat betreft de leeftijdsopbouw is de respons eveneens niet representatief voor Haveltermade. Jongeren en bewoners van middelbare leeftijd (< 26 jaar en 26 tot 45 jaar) zijn in de dataset ondervertegenwoordigd. De groepen '45 tot 65 jaar' en '65 jaar en ouder' zijn daarentegen oververtegenwoordigd ten opzichte van de werkelijke leeftijdsopbouw in 2015 (figuur 4).

De respondenten met een Nederlandse achtergrond zijn sterk oververtegenwoordigd in de dataset (93,3%). Slechts één respondent heeft als achtergrond 'Marokkaans' genoemd, evenals één bewoner die zich Indonesisch noemt. Zeven respondenten hebben een andere nationaliteit ingevuld, zoals Indisch-Nederlands, Lets en Russisch. In 2015 waren er volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek 295 westerse en 540 niet-westerse allochtonen woonachtig in Haveltermade (CBS Statline, 2015). Gezamenlijk bestaat ruim 20,0% van de bevolking in Haveltermade uit personen met een migratieachtergrond (CBS Statline, 2015). De verkregen respons is qua etniciteit niet representatief voor Haveltermade.

Figuur 4: Leeftijdsopbouw Haveltermade (relatief)

Bron: eigen werk, CBS Statline (2015)

Meer dan de helft van de respondenten (54,3%) is middelbaar geschoold. Bijna een derde van de respondenten (27,4%) heeft hoger onderwijs afgerond, iets minder dan 15,0% van de respondenten heeft geen opleiding of lager onderwijs gevolgd. Er zijn geen cijfers bekend over de feitelijke verdeling naar opleidingsniveau in Haveltermade. Gezien de relatief lage sociaal-economische status van de wijk, lijkt er in de dataset sprake te zijn van een oververtegenwoordiging van middelbaar en hoger opgeleiden.

De respondenten zijn voornamelijk alleenstaanden zonder kinderen (37,2%) en samenwonenden zonder kinderen (35,4%). Een minderheid van de respondenten woont samen met kinderen (15,9%); een nog kleiner deel heeft geen partner maar wel thuiswonende kinderen (7,9%). Cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek laten zien dat 46,7% van de huishoudens in Haveltermade een eenpersoons huishouden betrof in het jaar 2015. 26,6% van de huishoudens bestond uit samenwonenden zonder kinderen, overeenkomend met het aantal huishoudens met kinderen (26,6%). Hoewel de meetschaal van de enquête afwijkt van de categorieën die het CBS hanteert, is het aantal eenpersoons huishoudens zichtbaar ondervertegenwoordigd in de dataset.

Meer dan de helft van de respondenten (56,7%, 93 respondenten) heeft op dit moment geen betaalde baan, tegenover (39,6%, 65 respondenten) die wel een betaalde baan heeft. Het percentage 'werklozen' onder de respondenten is hoog omdat relatief veel pensioengerechtigde ouderen de vragenlijst hebben ingevuld. Dit is terug te zien in de gemiddelde leeftijd en de woonjaren van de respondenten. De jongste respondent is 24 jaar, de oudste respondent is 85 jaar. De gemiddelde leeftijd van de respondenten ligt op 55 jaar. De jaren die men woonachtig is in Haveltermade varieert van minder dan één jaar tot 69 jaren. Gemiddeld wonen de respondenten 24 jaren in de wijk.

Van de 164 respondenten wonen 107 personen in een huurwoning (65,2%). 51 respondenten (31,1%) hebben aangegeven dat zij in het bezit zijn van een koopwoning. De overige respondenten (6) hebben niet aangegeven in wat voor type woning zij woonachtig zijn. Deze verdeling benadert de feitelijke situatie in Haveltermade, waar 73,0% van de woningen een huurwoning betreft (CBS Statline, 2015).

De spreiding van de respondenten en het type woning waarin zij wonen, is representatief voor de wijk Haveltermade. De representativiteit van het opleidingsniveau en de huishoudenssamenstelling is twijfelachtig. De respons is niet representatief voor de kenmerken geslacht, leeftijd, etniciteit en deelname aan de arbeidsmarkt. De verkregen respons wijkt dusdanig af van de werkelijke (normale) verdeling, dat de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden voor de hele wijk Haveltermade. In het vervolg wordt daarom gesproken van 'de respondent(en)' en niet van 'de bewoners' van Haveltermade.

4.3 Algemene beeldvorming Haveltermade

Het grootste gedeelte van de respondenten woont prettig in de wijk. Ze zijn tevreden over de kwaliteit van de buitenruimte en de metamorfose die de wijk ten tijde van het WOP heeft ondergaan. Het onderhoud van de openbare ruimte wordt als een punt van aandacht benoemd:

“Ik vind persoonlijk (...) dat wij hier heel veel ruimte hebben. Als je naar de Koedijklanden kijkt (...) wij hebben veel groen. Ga eens naar de Koedijklanden of de Oosterboer. Alleen ik vind dus wel dat (...) het vreselijk slecht onderhouden wordt. Of door de mensen zelf maar ook door de gemeente.”

Vrouw, focusgroep

“Ik vind het een fantastische wijk (...) de bestrating en alles, het hele interieur is geweldig opgeknapt. Ik begin zachtjes aan wel een beetje het gevoel te krijgen dat de gemeente de boel laat liggen.”

Man, focusgroep

De respondenten geven aan dat zij regelmatig te maken krijgen met negatieve beeldvorming over de wijk Haveltermade:

“Een aantal jaren geleden, op een zaterdagochtend, misschien is dat wel grappig om te vertellen (...) toen kwam er iemand naar me toe of die mij wat vragen mocht stellen voor één of andere partij of een blad. Prima – wat ik van deze wijk vond. Nou, heerlijk en gezellig – en voelt u zich dan veilig? Jazeker voel ik mij hier veilig! Ik gaf eigenlijk het verkeerde antwoord, want ik had eigenlijk heel negatief moeten zijn. Van ik voel me hier onveilig van dit en dat. Dat vond ik heel grappig, ik zeg nou dat vind ik absoluut niet.”

Vrouw, focusgroep

“De buurt is de laatste tijd toch wel veranderd. Er is een tijd geweest dan (...) woon je in Haveltermade?” (sarcastische toonzetting)

Vrouw, focusgroep

Het WOP heeft het imago van de wijk Haveltermade verbeterd. De sociale inbedding van het verbeterde imago volgt na de fysieke herstructurering en is daarmee volop gaande.

4.4 Sociale contacten en omzien naar elkaar

Vermeij & Steenbekkers (2015, p. 7) tonen aan dat 'sociale binding' steeds meer plaats maakt voor 'landschappelijke binding', waardoor het belang van sociale contacten in een (woon) gemeenschap steeds verder afneemt. De uitkomsten laten zien dat ook in Haveltermade de meeste respondenten een bovenlokaal sociaal netwerk hebben ontwikkeld. Familieleden wonen veelal buiten de wijk. De meerderheid van de respondenten (77,4%) heeft meer familieleden buiten dan binnen Haveltermade wonen. 17,7% van de respondenten heeft evenveel familieleden binnen als buiten Haveltermade wonen en slechts 5 respondenten hebben de meeste familieleden binnen de wijk wonen.

Eenzelfde beeld wordt zichtbaar voor de vriendschappelijke relaties die de respondenten onderhouden. 75 respondenten hebben aangegeven dat de meeste vrienden buiten Haveltermade wonen. Nog eens 75 respondenten hebben evenveel vrienden binnen als buiten Haveltermade. Slechts 7 respondenten hebben meer vrienden binnen dan buiten de wijk.

Opvallend is het goede burenccontact in de wijk. 80 respondenten (48,8%) geven aan dat zij meer contact hebben met de burens dan alleen voor het maken van een praatje. 74 respondenten (45,1%) maken alleen een praatje; slechts 7 respondenten hebben helemaal geen contact met de burens. Met name de kwantiteit en de behoefte aan burensrelaties verschilt, zo blijkt uit de individuele interviews en de focusgroepsessies:

"Hartstikke goed, achterburens, directe burens, ja ik heb eigenlijk wel goed contact. Ik had wel een tijdje geleden contact met een wat oudere man, achter. Ik dacht dat het wel leuk zou zijn om daar contact mee te hebben (...) op een gegeven moment eiste hij mij meer op. Toen heb ik op een gegeven moment gezegd wel heel eerlijk nou, ik denk dat je toch wat meer wil, vriendschap dan ik. Ik moest het gewoon afronden ook om hem te beschermen. Daar heb ik wel even last van gehad."

Vrouw, focusgroep

"Ik hoef geen koffie bij de buurvrouw te drinken. Ik vind het wel leuk om even zo over de schutting te zeggen 'lekker weertje he? – dat vind ik wel heel fijn. Ik zeg ook altijd wanneer ik op vakantie ga, dat vind ik netjes. En dat doen ze niet altijd terug (...) later hebben we het er dan ook wel weer over."

Vrouw, focusgroep

"Er wordt in het woonblok goed rekening met elkaar gehouden. Ik weet dat ik altijd kan aankloppen bij de burens als er wat is."

Vrouw, 26 jaar, individueel interview

Wanneer men elkaar nodig heeft, staat men voor elkaar klaar. Het onderstaande citaat laat zien dat er in Haveltermade sprake is van voldoende sociale controle:

"Mijn buurvrouw was een paar dagen weg en de auto stond er wel, maar ik begreep er niks van. Gordijnen open; ik denk nou, dat zou me toch overkomen niet? Zegmaar de buurvrouw dood een week in huis (...) dus ben ik gaan bellen. En toen lag ze in het ziekenhuis (...) ik ben wel blij dat ik dat gedaan heb. Dat vergt wel even wat van je om dat te gaan doen, want je wilt niet bemoeizuchtig wezen. Maar na drie dagen vond ik het welletjes (...) dit is te lang."

Vrouw, focusgroep

Om te toetsen in hoeverre wijkbewoners contact hebben met personen uit andere culturen, is gevraagd naar de etnische achtergrond van vrienden. De meerderheid van de respondenten (83,3%) heeft aangegeven dat zij voornamelijk omgaan met personen die dezelfde etnische achtergrond hebben. Een minderheid (14,1%) heeft een gemengde vriendengroep en slechts 4 respondenten hebben aangegeven dat vrienden voornamelijk een andere etnische achtergrond hebben. Dit roept het algemene beeld op dat men de meeste energie steekt in de contacten die lijken op de eigen persoon. De respondenten onderhouden in zeer beperkte mate sociale contacten met personen die een andere cultuur kennen:

“Goeiedag en goedemorgen, meer kunnen ze niet. Dan heb je er toch ook niks aan? Ze zijn heel aardig hoor, daar zal ik niks van zeggen. Maar er zijn er ook wel bij die groeten helemaal niet.”

Vrouw, focusgroep

Antwoord: “Maar misschien heeft ook niet iedereen daar zin in. Misschien zijn er ook mensen die dat niet willen.”

Man, focusgroep

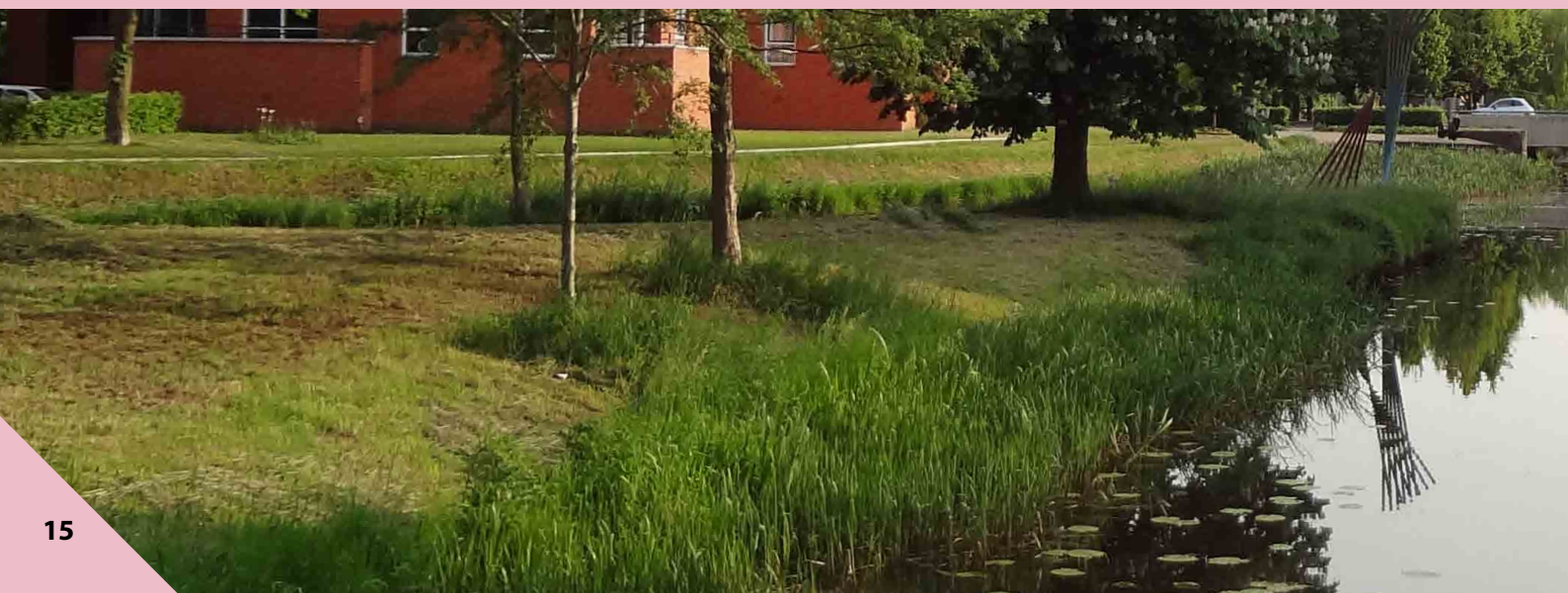
De respondente zou graag zien dat ze ook met Nederlanders met een migratieachtergrond een kopje koffie zou kunnen drinken. De taal vormt de voornaamste barrière. Meerdere respondenten geven aan dat er sprake is van segregatie in de wijk:

“Ik vind het jammer dat er weinig contact is met mensen van een andere cultuur, er lijkt wel een tweedeling te zijn ontstaan.”

Man, 49 jaar, individueel interview

“In de wijk leeft men langs elkaar heen, hierin is geen verschil in allochtoon of autochtoon.”

Vrouw, 83 jaar, individueel interview

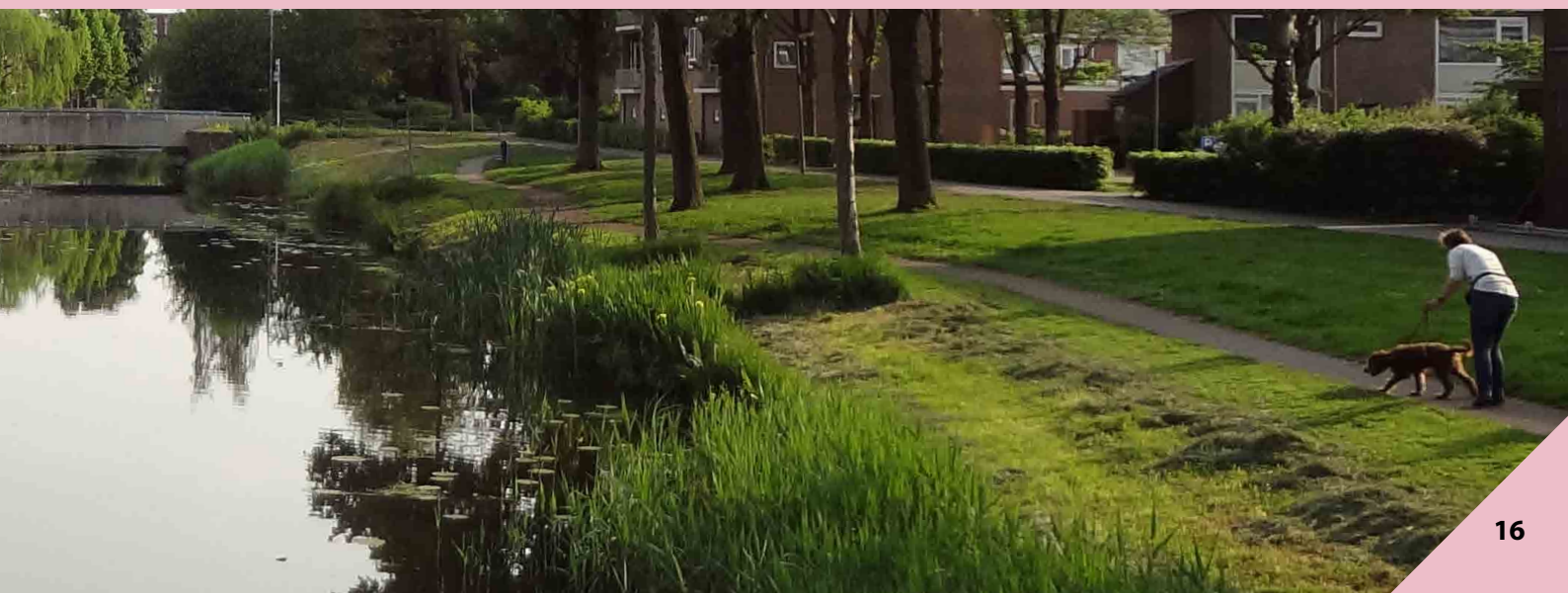

De sociale verbondenheid in Haveltermade is gemeten aan de hand van de volgende acht stellingen:

1. Ik voel me thuis in Haveltermade.
2. De meeste mensen in Haveltermade zijn wel te vertrouwen.
3. In Haveltermade komen we voor elkaar op.
4. In Haveltermade leven de mensen teveel langs elkaar heen.
5. Ik ben gehecht aan Haveltermade.
6. Ik vind Haveltermade een gezellige wijk.
7. Ik doe regelmatig iets leuks met de burens.
8. Ik groet iedereen in de straat.

De respondenten is een vijftal antwoorden voorgelegd, variërend van 'Helemaal mee oneens' (score = -2), via 'Niet mee oneens / niet mee eens' (score = 0) tot 'Helemaal mee eens' (score = +2). De scores van alle stellingen zijn opgeteld, gedeeld en samengevoegd tot één score. Hierbij zijn de scores van stelling d omgedraaid omdat deze vraag negatief is geformuleerd ten opzichte van de andere stellingen. Op een schaal van -2 tot 2 is de gemiddelde score licht positief (0,5103). Hoe de stellingen zich verhouden tot de persoonskenmerken van de respondenten kan niet worden berekend, omdat de respons niet normaal verdeeld is.

De toets Cronbach's alpha is gebruikt om te bepalen of deze stellingen hetzelfde construct meten (hier: sociale verbondenheid). De waarde van de Cronbach's alpha ligt tussen de 0 en 1. Een score van 0,7 of hoger duidt op een voldoende samenhangende schaal. De gebruikte meetschaal laat een waarde zien van Cronbach's $\alpha = 0,84$, hetgeen een zeer hoge betrouwbaarheid van de schaal representeert.

4.5 Participatie en deelname in Haveltermade

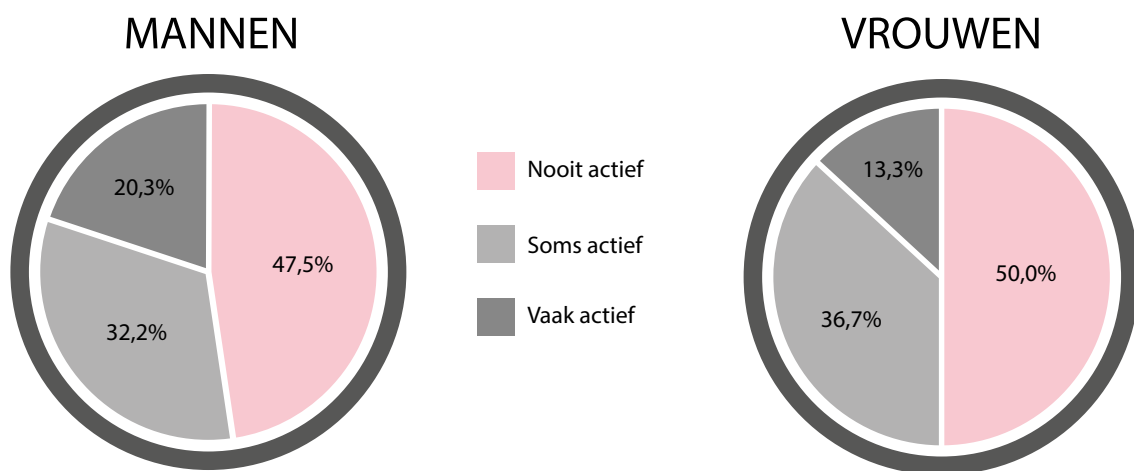
156 respondenten hebben aangegeven in hoeverre zij actief zijn in Haveltermade. Onder 'actief' wordt een breed spectrum aan handelingen/mogelijkheden verstaan, variërend van burenhulp tot actief vrijwilliger. Het grootste gedeelte van de respondenten (76 personen, 46,3%) is nooit actief in Haveltermade. 33,5% (55 respondenten) heeft aangegeven soms actief te zijn. De minderheid (14,6%, 24 respondenten) is vaak actief in Haveltermade.

De respondenten die actief zijn in de wijk, zetten zich vaak in voor meerdere activiteiten of goede doelen tegelijkertijd:

"Ik werk hier dus in de jeugdsoos hier beneden, ook doen we daar één keer per maand kinderdisco voor de hele kleine jeugd (...) ik werk bij de voedselbank in Meppel (...) ik heb een tijd geleden op de dierenambulance gereden. Ik doe eigenlijk wel vrij veel aan vrijwilligerswerk."

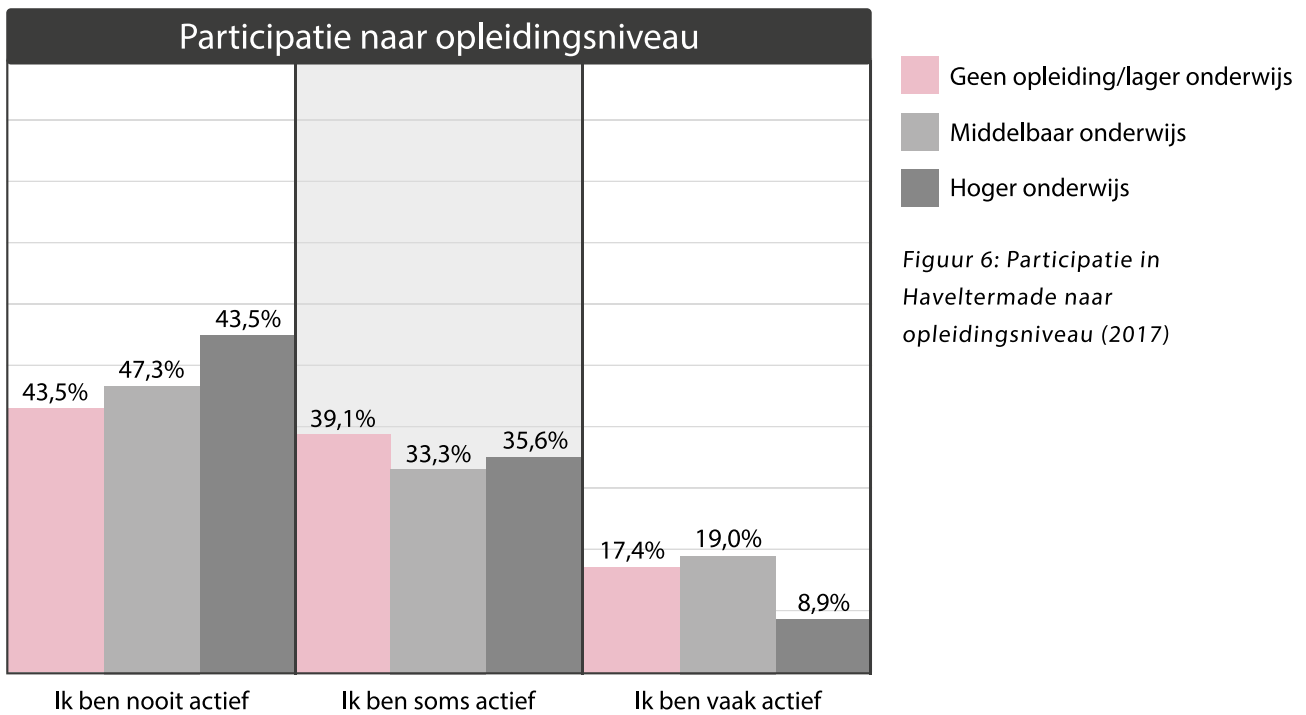
Man, focusgroep

Van de respondenten zijn de mannen gemiddeld genomen actiever in de wijk dan vrouwen. Het verschil zit met name in de groep mensen die 'vaak actief' zijn in de wijk (figuur 5).

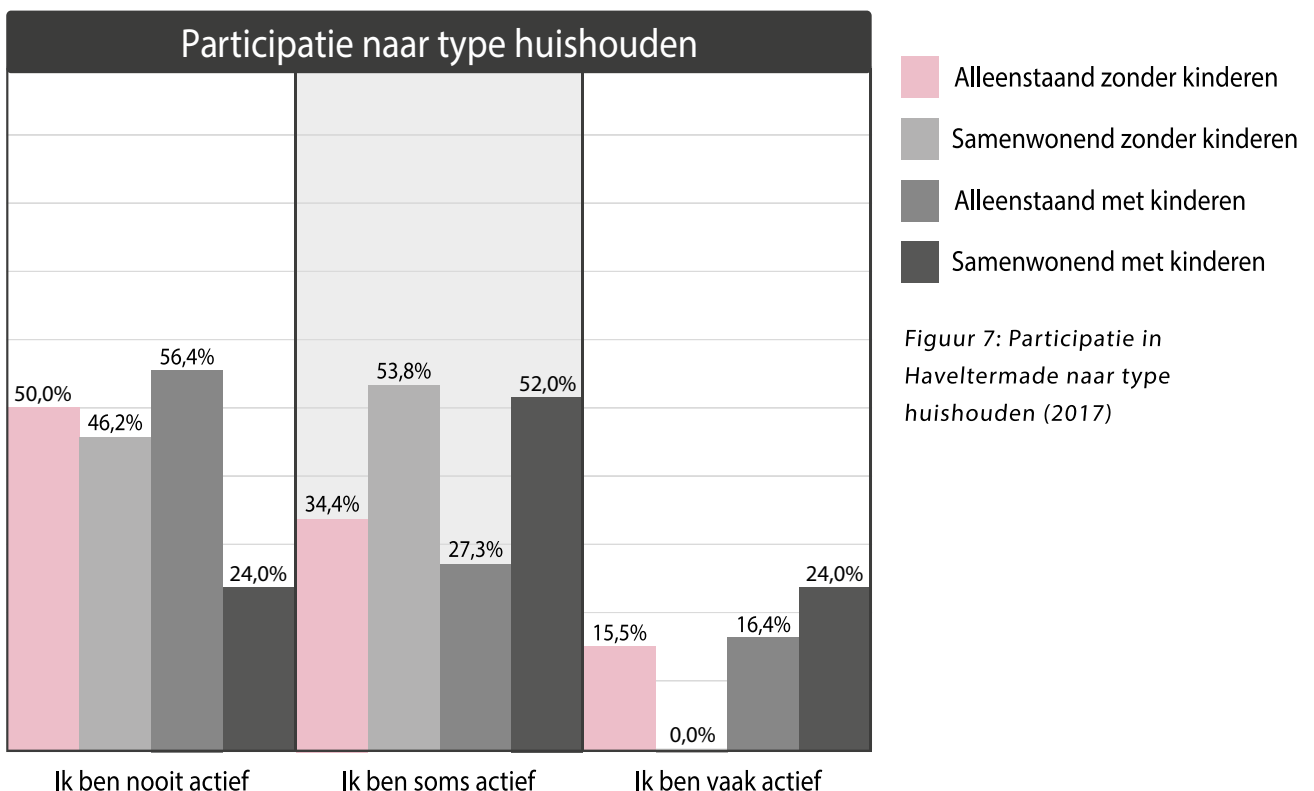

Figuur 5: Participatie in Haveltermade naar geslacht (2017)

Voor de vergelijking naar opleidingsniveau zijn de groepen 'geen opleiding' en 'lager onderwijs' samengenomen in verband met het geringe absolute aantal respondenten in deze categorieën. Hoewel de theorie stelt dat hoger opgeleiden vaker participeren dan lager opgeleiden, lijkt dit in Haveltermade niet het geval te zijn. Hoger opgeleiden zijn het meest 'nooit actief', lager opgeleiden zijn in verhouding het meest 'soms actief' (figuur 6).

De mate van participatie verschilt per huishouden. Figuur 7 laat zien dat de alleenstaanden zonder kinderen en de samenwonenden zonder kinderen het meest hebben aangegeven dat zij nooit actief zijn in Haveltermade. De alleenstaanden met kinderen en de samenwonenden met kinderen zijn vaker 'soms' of 'vaak actief' in de wijk. Mogelijk zijn de activiteiten van ouders gelieerd aan de kinderen.

Omdat er weinig diversiteit zit in de etnische achtergrond van de respondenten, is het niet mogelijk om dit persoonskenmerk te verbinden aan de mate van participatie. Het gegeven dat voornamelijk autochtone Nederlanders hebben gereageerd op de enquête, laat indirect zien dat autochtone Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond ander participatiegedrag vertonen. Waar de Marokkaanse gemeenschap de grootste minderheid vormt in Haveltermade, is deze groep afwezig in de dataset. Hetgeen bevestigt wat Houwelingen e.a. (2014) aangeven ten aanzien van de participatie van niet-westerse bevolkingsgroepen. Actieve deelname in de wijk kan de contacten tussen Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond wel versterken:

“Ik geef Nederlandse taal bij de Mensa, dat vind ik geweldig. De vooruitgang die je ziet, dat is uiterst bevredigend, ik ze leer ze (wijkbewoners met migratieachtergrond) wat, maar zij mij ook.”

Man, 63 jaar, individueel interview

“Door het vrijwilligerswerk leer je ze (wijkbewoners met migratieachtergrond) ook wel kennen en spreek je ze af en toe op straat. Ik word nog niet thuis uitgenodigd.”

Man, 61 jaar, individueel interview

Belemmeringen voor participatie komen met name voort vanuit de privésituatie van de respondenten. Leeftijd, lichamelijke gesteldheid en/of het hebben van een betaalde baan worden regelmatig genoemd als argument om zelden of nooit actief te zijn in de wijk:

“Ik zit in de activiteitencommissie van de school, maarja dat (...) bloedt leeg. Ook als je kinderen in de laatste groep komen, dan (...) leeft het niet meer zo. Het groeit niet meer, dat is wel jammer. Ik weet nog niet waar ik die vrije uurtjes in ga steken, op dit moment zit ik aardig vol (...) we hebben nu ons eigen projectje in de straat, onze eigen straattuin dus daar houd ik het eerst maar even weer op.”

Vrouw, focusgroep

“Ik wil best wat doen in de wijk, maar blijkbaar vond ik het niet zo belangrijk om uit eigen initiatief dat op te starten of me ergens voor aan te melden. Ook tijd is hierin wel een belemmering, ik werk gewoon.”

Vrouw, 27 jaar, individueel interview

“Mijn handen jeuken soms om wat rommel op te ruimen in de wijk, maar mijn lichamelijke gesteldheid laat het niet toe.”

Man, 63 jaar, individueel interview

De positie als alleenstaande (vrouw) wordt door meerdere dames als drempel ervaren om deel te nemen aan activiteiten die door het Wijkplatform worden georganiseerd:

“Ik vind de stap ook wel groot (...) alleen, als je ergens naartoe wilt. Met de barbecue bijvoorbeeld, daar ga ik niet alleen heen.”

“Ik heb dat ook (...) ik ga niet gauw ergens alleen naar toe.”

“Zou u het wel willen?”

“Ik heb over het stampottenbuffet wel nagedacht, wel twee jaar lang (...) nee, dat doe ik dan toch maar niet. Ik ken hier niemand en dan sta ik daar alleen met dat bordje.”

Dialogo, focusgroep

Meerder respondenten hebben aangegeven niet ‘als enige’ zich in te willen zetten voor de wijk. Zij zien een grotere vertegenwoordiging van actieve wijkbewoners als voorwaarde om actief te blijven. De respondenten die nu zelden of nooit actief zijn in de wijk, zijn veelal bereid zich toch in te zetten voor de wijk:

“Ik erger me dood aan het zwerfvuil, geef me maar een auto en een prikker en ik wil best helpen.”

Man, 47 jaar, individueel interview

Eén respondent heeft aangegeven geen behoefte te hebben aan het doen van vrijwilligerswerk:

“Ik heb helemaal geen behoefte aan vrijwilligerswerk. Ik vind vrijwilligerswerk goed maar ergens ook heel dom. Die directeur krijgt bakken met geld en een ander moet voor niks werken. Dat vind ik heel dom. Dat houdt mij ervan tegen (...) het gaat ten koste van banen.”

Vrouw, focusgroep

5. Conclusie & aanbevelingen

5.1 Conclusie

Het wijkontwikkelingsplan (WOP) heeft Haveltermade getransformeerd van typisch vroeg-naoorlogse wijk naar een steeds aantrekkelijker woonmilieu. Met de Nota stedelijke vernieuwing uit 1996/1997 verschoof het zwaartepunt van fysieke herstructurering naar de sociale ontwikkeling van wijken; zo ook in Haveltermade. De oprichting van het Wijkplatform Haveltermade in 1997 getuigt van zeer vooruitstrevend handelen van de gemeente Meppel, Woonconcept en Welzijn MensenWerk, niet wetende dat bewonersparticipatie twintig jaar later zo bepalend zou zijn voor ruimtelijke ontwikkeling in Nederland.

De doelstellingen van de Nota stedelijke vernieuwing waaruit het WOP is voortgekomen, zijn beperkt houdbaar gebleken. Fysieke herstructurering en 'menging' van wijkbewoners leidt niet automatisch tot meer contact tussen verschillende bevolkingsgroepen. Dit is niet te wijten aan gemeentelijk beleid of de uitvoering van het WOP, als wel aan de wens van mensen om zich te omringen met 'de eigen soort' – ongeacht of dit gestoeld is op leeftijd, leefstijl of cultuur. Wel lijkt de sociale verbondenheid in de wijk jaarlijks licht te stijgen (o.b.v. het Burgerbelevingsonderzoek en de Veiligheidsmonitor). Hoe zich dit verhoudt tot de persoonskenmerken van de inwoners, kan middels dit onderzoek niet worden vastgesteld in verband met de beperkte representativiteit van de respons. De grote afwezigheid van de Nederlanders met een migratieachtergrond.

In Haveltermade zien we dan ook dat menging van culturen nauwelijks plaatsvindt. Vrienden vindt men over het algemeen binnen de eigen gemeenschap en het belang van familiebanden verschilt van cultuur tot cultuur. Wel is het contact met de burens over het algemeen goed. Het sociale leven van de respondenten overstijgt de wijk maar bonding met de burens is gebleven. Het sterkste lokale netwerk in Haveltermade bevindt zich op buurt- en straatniveau.

De basis voor participatie wordt gevormd door engagement, recruitment en resources. Op wijkniveau wordt het engagement aangejaagd door het Wijkplatform Haveltermade. Dit engagement wordt opgebracht door een club van twintig wijkbewoners, waarbij een groep van tien personen de 'harde kern' vormt. Dat steeds dezelfde personen de kar trekken, betekent dat bij veel wijkbewoners het engagement ontbreekt.

Uit de interviews en focusgroep sessies is gebleken dat het engagement van andere wijkbewoners voor anderen een voorwaarde is om te participeren. Een grotere groep actieve vrijwilligers kan leiden tot een positieve spin-off betreffende het aantal actieve wijkbewoners.

Eveneens van belang zijn de al dan niet aanwezige sociale contacten in de wijk, het recruitment. De respons laat zien dat de sociale contacten zich beperken tot burenelaties. Uit de interviews en de focusgroep blijkt dat bewoners ook het meest actief zijn op dit niveau (even de container van de burens buitenzetten, etc.). Het ontbreken van sociale contacten op wijkniveau heeft tot gevolg dat het recruitment op dit niveau beperkt is. Mogelijk is men daarom minder bereid te participeren op dit niveau. Dit heeft naast vrijwilligerswerk eveneens gevolgen voor de deelname aan activiteiten. Alleenstaanden (hier: vrouwen) hebben tijdens de focusgroepsessie aangegeven dat de beperkte kennissenkring op wijkniveau een drempel vormt voor het bezoeken van bijvoorbeeld de wijkbarbecue en het stampottenbuffet.

Waarschijnlijk één van de belangrijkste belemmeringen voor participatie zijn de ontbrekende resources. Hierbij gaat het niet om materiële zaken zoals geld, als wel om persoonlijke resources zoals kennis, lichamelijke gesteldheid e.d. Tijdgebrek en lichamelijke beperkingen zijn veelgenoemde redenen om niet op wijkniveau te participeren. Cultuur kan hierbij ook een rol spelen.

Er zijn bewoners die uit intrinsieke motivatie participeren, bewoners die een zetje nodig hebben omdat het recruitment of de resources ontbreken en bewoners die zich nooit zullen inzetten voor de buurt of de wijk, omdat het engagement ontbreekt. In hoeverre de persoonskenmerken van bewoners het participatiegedrag verklaren, kan vanwege de beperkte representativiteit van dit onderzoek niet worden vastgesteld.

Hoewel het verband niet statistisch onderbouwd kan worden, lijkt er wel degelijk een relatie te bestaan tussen de sociale verbondenheid in Haveltermade en het participatiegedrag van bewoners. Uit de interviews en focusgroepsessies is gebleken dat men vooral bereid is vrijwilligerswerk te verrichten voor burens of bekenden. Het gegeven dat alleenstaanden een drempel ervaren voor het bezoeken van wijkactiviteiten, geeft aan dat onderlinge familiariteit een belangrijke voorwaarde is voor de bereidheid om actief te zijn in Haveltermade. Deze verbondenheid kan worden gestimuleerd door de bestaande sociale netwerken van bewoners beter te benutten.

5.2 Aanbevelingen

Het Wijkplatform Haveltermade vormt de verbindende schakel tussen wijkbewoners, de gemeente Meppel, Woonconcept, Welzijn MensenWerk en de wijkagent. Daarnaast zoekt het Wijkplatform verbinding met andere organisaties in de wijk, zoals geloofshuizen, scholen, Taalpunt en De MensA. Het Wijkplatform is nu 20 jaar 'in bedrijf' en is toe aan een frisse wind. Dit heeft voornamelijk betrekking op de communicatie van het platform richting de wijkbewoners. Het Wijkplatform zal op zoek gaan naar manieren om verschillende doelgroepen te bereiken, met name jongeren, ouderen, alleenstaanden en bewoners met een migratieachtergrond. Het Wijkplatform Haveltermade heeft de wens uitgesproken om Nederlanders met een migratieachtergrond meer te betrekken bij het Wijkplatform en de activiteiten die in de wijk worden georganiseerd. Dit vraagt om een omslag in de communicatie richting de verschillende bevolkingsgroepen in de wijk. Het publiceren van activiteiten in de 'Kijk op de Wijk' is niet voldoende om alle bewoners van Haveltermade te bereiken. Een manier om dit te bewerkstelligen is het benaderen van 'sleutelfiguren', zodat zij mogelijk als voorbeeld of ambassadeur kunnen dienen voor de rest van de gemeenschap.

“Fysieke herstructurering en ‘menging’ van wijkbewoners leidt niet automatisch tot meer contact tussen verschillende bevolkingsgroepen.”

Het winnen van elkaars vertrouwen vraagt tijd van alle betrokken actoren. Hier ligt nadrukkelijk een faciliterende rol voor het wijkteam, met als belangrijkste spelers de gemeente Meppel en Welzijn MensenWerk; als publieke partner van het Wijkplatform is het haar taak om de dialoog te voeren en waar nodig te faciliteren bij het benaderen van de juiste sleutelfiguren.

“Het sociale leven van de respondenten overstijgt de wijk maar bonding met de burens is gebleven.”

Met het WOP is twintig jaar geleden het ‘wijkgericht denken’ gemeengoed geworden. Dit schaalniveau sluit niet automatisch aan bij de belevingswereld van de bewoners van Haveltermade. Het onderzoek laat zien dat de meest intensieve contacten zich bevinden op buurt- en straatniveau. Voor het Wijkplatform ligt hier de taak om het wijkgericht werken ‘van onderop’ op te bouwen. Partners als het wijkteam (gemeente Meppel en Welzijn-Mensenwerk) evenals woningcorporatie Woonconcept kunnen hier een actieve rol bij spelen. Een goed voorbeeld is het renovatieproject aan de Thorbeckelaan, waar Woonconcept middels een bewonerscomité 100,0% deelname heeft weten te realiseren. Indien het Wijkplatform aan kan haken bij soortgelijke projecten op straat- of buurtniveau, kan ook de positie van het Wijkplatform verder verstevigd worden.

“Uit de interviews en focusgroepsessies is gebleken dat het engagement van andere wijkbewoners voor anderen een voorwaarde is om te participeren.”

Goed voorbeeld doet goed volgen. Het Wijkplatform bestaat gemiddeld uit twintig wijkbewoners, waarbij tien wijkbewoners de ‘harde kern’ vormen. Hoewel het Wijkplatform Haveltermade relatief veel leden heeft, is de flexibele schil niet zo groot. Het Wijkplatform staat dan ook voor de uitdaging om het aantal ambassadeurs te vergroten. Om dit te bewerkstelligen, kan het Wijkplatform overwegen om stimuleringsacties in te zetten. Het Wijkplatform kan bijvoorbeeld verschillende soorten ‘lidmaatschappen’ aanbieden (fulltime, parttime) of deelname aanmoedigen via een beloningsplatform (zie bijvoorbeeld <https://thesocialcoin.com/>). Het inzetten van een app kan tevens bijdragen aan de toestroom van jonge wijkbewoners.

“Alleenstaanden (hier: vrouwen) hebben tijdens de focusgroepsessie aangegeven dat de beperkte kennissenkring op wijkniveau een drempel vormt voor het bezoeken van bijvoorbeeld de wijkbarbecue en het stampottenbuffet.”

Bepaalde wijkbewoners vinden het moeilijk zich aan te sluiten bij groepen vreemden. Wanneer dit gevoel zich vertaalt naar het structureel midden van wijkactiviteiten ligt vereenzaming op de loer. Het Wijkplatform ontvangt vaker signalen dat met name eenzaamheid onder ouderen een groeiend probleem is in de wijk. Hier ligt een belangrijke rol voor Welzijn MensenWerk om eenzaamheid vroegtijdig te signaleren en daar via het Wijkplatform op in te spelen. Het Wijkplatform kan er bijvoorbeeld voor kiezen om bijeenkomsten te organiseren voor speciale doelgroepen, zoals alleenstaanden, ouderen of bewoners met een lichamelijke of verstandelijke beperking.

6. Actielijst

Signalering	Partners	Actie	Uitvoering
In Haveltermade leven de verschillende bevolkingsgroepen langs elkaar heen.	Wijkplatform Wijkteam (gemeente Meppel, Welzijn MensenWerk) Woonconcept Politie Overige organisaties	Dialogo aangaan met bewoners	
Het sociale netwerk van wijkbewoners overstijgt de wijk; burenrelaties zijn heel hecht.	Wijkplatform Wijkteam (gemeente Meppel, Welzijn MensenWerk) Woonconcept Politie Overige organisaties	Benutten sociale netwerken op buurt- en straatniveau	
Het engagement (bereidheid van bewoners (hier: respondenten) om zich in te zetten voor de wijk) is beperkt.	Wijkplatform Wijkteam (gemeente Meppel, Welzijn MensenWerk) Woonconcept Politie Overige organisaties	Het engagement bij bewoners vergroten door het werven van nieuwe vrijwilligers	
Reeds aanwezige sociale contacten in de wijk zijn voor veel respondenten een motivator om wel of niet actief te zijn in Haveltermade.	Wijkplatform Wijkteam (gemeente Meppel, Welzijn MensenWerk) Woonconcept Politie Overige organisaties	Ontmoetingen tussen bewoners stimuleren	Intensivering informatie- en bewonersavonden
Alleenstaande respondenten ervaren een drempel om alleen naar wijkactiviteiten te gaan, mijndend gedrag kan leiden tot eenzaamheid.	Wijkplatform Wijkteam (gemeente Meppel, Welzijn MensenWerk) Woonconcept Politie Overige organisaties	Ontmoetingen kwetsbare bewoners stimuleren	
Het Wijkplatform wil op zoek naar manieren om ook andere bewoners te bereiken dan enkel de gevestigde orde.	Wijkplatform Wijkteam (gemeente Meppel, Welzijn MensenWerk) Woonconcept Politie Overige organisaties	Zoeken naar alternatieve communicatie-methoden	Website Haveltermade als interactief platform inzetten, Social Media, persoonlijke contacten (face-to-face) intensiveren

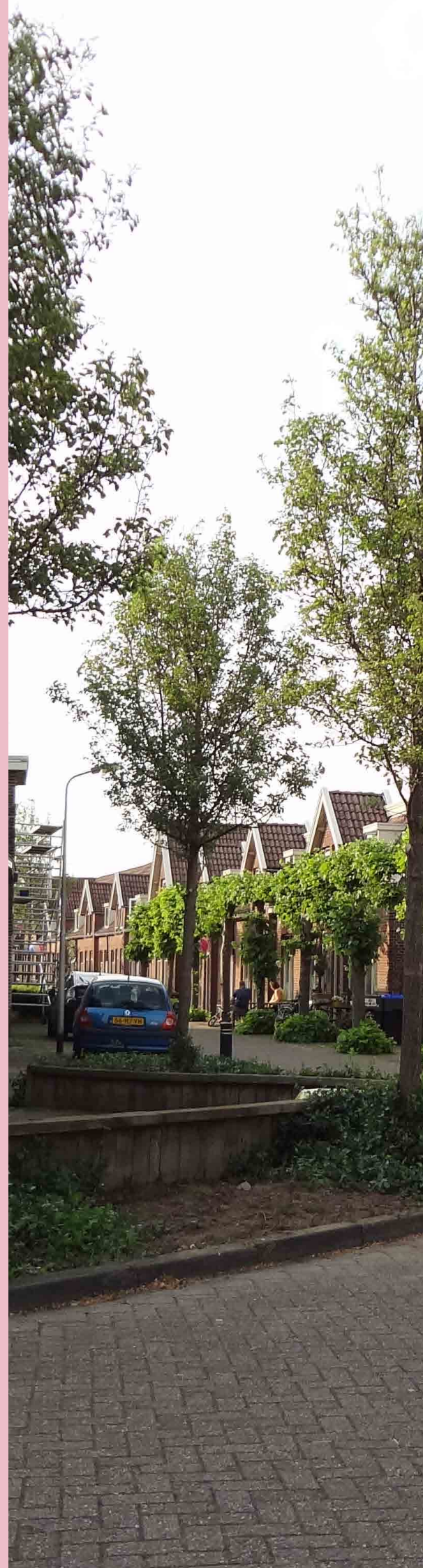
Nawoord

Met veel plezier heb ik samen met Truus, Jan, Jan, Andor, Henk en Mary aan deze wijkanalyse gewerkt. Ik heb bewondering voor deze super gedreven vrijwilligers die zich een half jaar lang hebben gecommitteerd aan sociale verbondenheid en participatie in Haveltermade. Hierbij wil ik tevens Hayat, Gerald en Frank bedanken voor de input die zij gaandeweg het proces geleverd hebben.

Lieve wijkbewoners, als professional heb ik veel van jullie gevraagd: lezen over het onderwerp, het opstellen van enquête- en interviewvragen, 2.400 enquêtes vouwen en natuurlijk jullie interviewwerkzaamheden. Indien het huiswerk niet af was, heb ik jullie soms streng toegesproken. Ondanks mijn 25 lentes konden jullie het hebben!

Jullie mogen met recht trots zijn op het resultaat. Het is een prachtig onderzoek geworden voor bewoners, door bewoners. Met de actielijst kunnen jullie zeker uit de voeten! En als aspirant-lid van het Wijkplatform Haveltermade mag ik daar hopelijk ook mijn steentje aan bijdragen.

Marlous Rosegaar

7. Literatuurlijst

- Beckhoven, E. van, G. Bolt & R. van Kempen (2008), Hoofdstuk 2: Oorzaken van buurtverval. In: Argioli, R., K. van Dijken & J. Koffijberg (2008), Bloei en verval van vroeg naoorlogse wijken. Den Haag: Nicis Instituut.
- Bokland-Potters, T. (1998), Wat stadsbewoners bindt – Sociale relaties in een achterstandswijk. Kampen: Kok Agora.
- Bolt, G. & M.I. Torrance (2005), Stedelijke herstructurering en sociale verbondenheid. Utrecht: NETHUR.
- Britt, A. & V. Atalay (2016), Burgerbelevingsonderzoek Meppel 2015. Amersfoort: BMC Onderzoek.
- CBS Statline (2015), www.statline.cbs.nl.
- Clark, W.A.V. & F.M. Dieleman (1996), Households and housing, choice and outcomes in the housing market. 2nd edition. New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy Research.
- Hanna, K.S., A. Dale & C. Ling (2009), Social capital and quality of place: reflections on growth and change in a small town. *Local Environment* 14 (1), pp. 33-46.
- Hart, J. de (2002), Theoretische uitgangspunten, conceptualisering en doelstellingen. In: J. de Hart, Zekere banden – sociale verbondenheid, leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Houwelingen, P., A. Boele & P. Dekker (2014), Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jubileum Uitgave Kijk op de Wijk (2016), Meppel: Wijkplatform Haveltermade.
- Kempen, R. van & G. Bolt (2012), Social Consequences of Residential Segregation and Mixed Neighbourhoods. In: Clapham, D.F., W.A.V. Clark & K. Gibb, *The SAGE Handbook of Housing Studies*. Londen: SAGE Publications Ltd.
- Klaver, J. (2015), Sociale verbondenheid, dé drijvende kracht achter leefbaarheid? Een onderzoek naar buurtleefbaarheid en de rol van sociale verbondenheid. Masterscriptie Stadsgeografie, Universiteit Utrecht.
- Leidelmeijer, K. & R. Schulenberg (2010), Buurtleefbaarheid begrepen, Achtergronden en beleidsinvloeden bij leefbaarheidsverbetering. Amsterdam: RIGO.
- Newman, O. & K.A. Franck (1982), The effects of building size on personal crime and fear of crime. *Population and Development* (5), pp. 203-20.
- Nota Stedelijke Vernieuwing (1996/1997), Den Haag: Tweede Kamer.
- Statusscores (2014), https://www.scp.nl/Onderzoek/Lopend_onderzoek/A_Z_alle_lopende_onderzoeken/Statusscores. Geraadpleegd: 16 maart 2017.
- Vermeij, L. & A. Steenbekkers (2015), Dichtbij huis, lokale binding en inzet van dorpsbewoners. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Visser, G.J. & F. ten Doeschot (2014), Hoe veilig is Meppel? Veiligheidsmonitor gemeente Meppel 2013. Enschede: I&O Research.
- Völker, B. (1999), 15 Miljoen burens. De rol van burens in persoonlijke netwerken in Nederland. In: B.
- Völker & R. Verhoeff, Burens en buurten. Nederlands onderzoek op het snijvlak van sociologie en sociale geografie, pp. 43-68. Amsterdam: SISWO.
- Wittebrood, K. & T. van Dijk (2007), Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

8. Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst Haveltermade

Beste wijkbewoner,

Al een aantal weken werkt het Wijkplatform Haveltermade aan een onderzoek in de wijk. Graag nodigen wij u uit om deze vragenlijst in te vullen. Daarnaast kunt u aangeven of u voor dit onderzoek geïnterviewd wilt worden door één van de wijkplatformleden. Bij deelname maakt u kans op een geldbedrag van €50,00. Deze vragenlijst wordt uitsluitend gebruikt voor het wijkonderzoek, de gegevens worden niet aan anderen verstrekt. U kunt de vragenlijst uiterlijk 17 december 2016 inleveren op de volgende locaties:

-	Wijkcentrum De Poele	Groen van Prinstererstraat 1A
-	Mediq Apotheek De Commissaris	Commissaris de Vos van Steenwijklaan 10
-	Restaria Haveltermade	Heinsiusstraat 151-153
-	De MensA	Witte de Withstraat 2A
-	Spectrum Medisch Centrum	Schoolstraat 4
-	De Mackayschool	Colijnstraat 4

Of lever uw vragenlijst in tijdens het stampotten festival op 17 december 2016. Alvast hartelijk dank voor uw deelname!

Start vragenlijst

1. *In hoeverre heeft u contact met uw burens?*

- Geen contact
- Alleen voor het maken van een praatje
- Meer dan alleen voor het maken van een praatje

2. *Waar wonen de meeste van uw vrienden?*

- In Haveltermade
- Evenveel binnen als buiten Haveltermade
- Buiten Haveltermade

3. *Wat is op uw vriendenkring van toepassing?*

- De meeste van mijn vrienden hebben dezelfde etnische achtergrond als ik
- Mijn vriendengroep bestaat uit evenveel autochtonen als allochtonen
- De meeste van mijn vrienden hebben een andere etnische achtergrond dan ik

4. *Waar wonen de meeste van uw familieleden?*

- In Haveltermade
- Evenveel binnen als buiten Haveltermade
- Buiten Haveltermade

5. *In hoeverre bent u actief in Haveltermade?*

- Ik ben nooit actief in Haveltermade (ga door naar vraag 7)
- Ik ben soms actief in Haveltermade (ga door naar vraag 6)
- Ik ben vaak actief in Haveltermade (ga door naar vraag 6)

6. Kunt u een voorbeeld geven van de manier(en) waarop u actief bent in de wijk?

Bijvoorbeeld welke activiteit(en) u zoal onderneemt of wat u voor uw bureu doet

.....
.....

7. Zou u actiever willen zijn in Haveltermade?

- Ja
 Nee

8. Geef uw mening over de volgende stellingen. Zet een kruis in het vakje van uw antwoord.

	Helemaal mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens/ niet mee eens	Mee eens	Helemaal mee eens
a. Ik voel me thuis in Haveltermade.					
b. De meeste mensen in Haveltermade zijn wel te vertrouwen.					
c. In Haveltermade komen we voor elkaar op.					
d. In Haveltermade leven de mensen teveel langs elkaar heen.					
e. Ik ben gehecht aan Haveltermade.					
f. Ik vind Haveltermade een gezellige wijk.					
g. Ik doe regelmatig iets leuks met de bureu.					
a. Ik groet iedereen in de straat.					

9. Wat is uw geslacht?

- Man
 Vrouw

10. Mijn leeftijd isjaar

11. Wat is uw hoogst afgeronde opleiding, waarvoor u een diploma heeft ontvangen?

- Geen opleiding
 Lager onderwijs
 Middelbaar onderwijs
 Hoger onderwijs

**12. Hoe lang woont u al in Haveltermade? Bij korter dan één jaar, vul 0 in.
..... jaar/jaren**

13. Wat is uw achtergrond?

- Nederlands
- Marokkaans
- Indonesisch
- Somalisch
- Surinaams
- Anders, namelijk

14. Wat is uw gezinssamenstelling?

- Alleenstaand zonder kinderen
- Alleenstaand met kinderen
- Samenwonend zonder kinderen
- Samenwonend met kinderen

15. Mijn huis is een:

- Huurwoning
- Koopwoning

16. Heeft u op dit moment een betaalde baan?

- Ja
- Nee

17. Wilt u voor dit onderzoek geïnterviewd worden door één van de wijkplatformleden?

- Ja, u kunt mij bereiken op het telefoonnummer of adres:.....
- Liever niet

18. Waar woont u in Haveltermade? Zet een kruis (X) op de kaart.

Bijlage 2: Topiclijst individuele interviews

Inleiding interview

- U heeft bij het invullen van de enquête over de wijkanalyse aangegeven wel geïnterviewd te willen worden. Kunt u zeggen wat uw motivatie hiervoor is?

Haveltermade algemeen

- Wat vindt u van het wonen in deze wijk?
- Hoe zijn uw contacten in de wijk?

Subvragen

- Hoe kijkt u naar uw eigen straat?
- Groet u de mensen op straat? Waarom wel/niet?
- Hoe vindt u dat er samen wordt geleefd in de wijk?
- In hoeverre voelt u zich verbonden met deze wijk?

Contact met uw burens

- U geeft aan dat u (zie enquête vraag 1) contact heeft met uw burens, kunt u dat toelichten?
- Zou u op een andere manier contact willen met uw burens?
- Als u meer met uw burens zou ondernemen, wat zou dat dan kunnen zijn?

Vrienden en familie in de wijk

- U geeft aan dat de meeste van uw vrienden (zie enquête vraag 2) de Haveltermade wonen. Kunt u dat toelichten?
- In hoeverre heeft u contact met mensen die uit een andere cultuur komen?

Actief zijn in de Haveltermade

- U geeft aan dat u (zie enquête vraag 5) actief bent in de Haveltermade. Kunt u toelichten waarom u wel/niet actief bent?
- Indien soms/vaak actief, kunt u toelichten wat u dan zoal doet?
- Zou u meer willen of kunnen doen in uw wijk?

Subvragen

- Zou u meer willen of kunnen doen in uw buurt?
- Zou u meer willen of kunnen doen in uw straat?
- Bij nooit actief: zijn er voor u belemmeringen om actiever te worden?
- Zou u in het wijkplatform mee willen denken over de wijk?

Bijlage 3: Topiclijst focusgroepsessies

Introductie (Marlous, 5 minuten)

- Welkom
- Voorstelrondje wijkanalyseteam
- Uitgangspunten en doelstelling onderzoek
- Uitleg focusgroep (uitleg opname, gedragsregels e.d.)

Openingsvragen (Truus/Mary, 25 minuten)

- U heeft ervoor gekozen om deel te nemen aan de focusgroep. Wat is uw motivatie om mee te doen aan dit onderzoek?
- Wat vindt u van het wonen in deze wijk?
- Hoe vindt u dat er samen wordt geleefd in de wijk?
- Hoe vindt u dat er in deze wijk naar elkaar wordt omgezien?

Specifieke vragen (Truus/Mary, 25 minuten)

- Wie van u doet er enige vorm van vrijwilligerswerk (ongeacht binnen of buiten de wijk)?
- Wie doet dat in de Haveltermade?
- Motivatie: waarom kiest u ervoor om juist wel of juist niet actief te zijn in de wijk?

Afsluiting (Marlous, 5 minuten)

- Wat voor idee heeft u bij het wijkplatform?
- Als afsluiting: mensen uitnodigen voor het wijkplatform

ROSEGAAR

omgevingsmanagement

